

УДК 613/.614 (091)

**В. П. Пішак**  
**О. М. Жуковський**  
**Л. І. Власик**

Буковинський державний медичний  
 університет, м. Чернівці

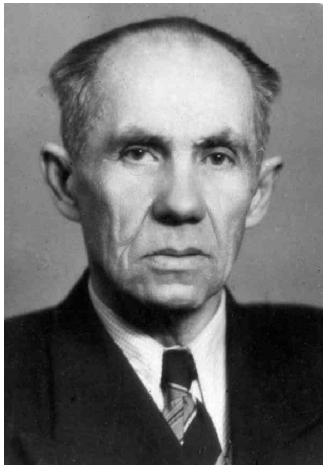
## ФЕДІР АНДРІЙОВИЧ БАШТАН – ЗАСНОВНИК КАФЕДРИ ГІГІЄНИ ТА ЕКОЛОГІЇ БДМУ

**Ключові слова:** Федір Андрійович  
 Баштан, кафедра гігієни та  
 екології,

**Резюме.** У статті наведено основні етапи багатогранного життя та діяльності Ф.А.Баштана відомого в Україні та за її межами лікаря-гігієніста, доктора медичних наук, професора, вченого, організатора наукової школи з проблем комунальної гігієни, першого завідувача кафедри гігієни та екології БДМУ.

65-річчя з дня заснування Буковинського державного медичного університету - чудова нагода для активізації наукових досліджень з історії нашої alma mater. Біографію людини створюють її вчинки. Зокрема це стосується науково-дослідницької, педагогічної праці, а також подвижницької та гуманістичної ниви. Сукупність таких біографій багатьох людей-особистостей створює творчу біографію і славу їхньої вітчизни. Кожен життєпис, доведений до широкого загалу науковців, це чудовий документ, яким засвідчується розвиток і формування талановитого лікаря, науковця, педагога – чесною працею і волею долі піднесеного до особистості, до яскравої індивідуальності на тлі економічного ладу та соціального духу епохи. Це документ, що утверджує історію медицини, історію культури, а також багатющий науковий матеріал, який допомагає зрозуміти конкретний період історії медицини та охорони здоров'я, вищої медичної освіти й теоретичного рівня наукових досліджень.

Історія Буковинського державного медичного університету освячена життям і добрими справами багатьох видатних діячів медичної науки. До цієї славної когорти істинних професіоналів належить Федір Андрійович Баштан – відомий в Україні та за її межами лікар-гігієніст, доктор медичних наук, професор, вчений, організатор наукової школи з проблем комунальної гігієни, перший завідувач кафедри гігієни.



Ф.А.Баштан народився 27 лютого 1894 року в м.Миргород, Полтавської губернії в родині коваля [1].

У 1913 році майбутній вчений закінчив середню медичну школу в м.Полтава й після річного стажування працював на посаді фельдшера Миргородського земства.

У 1915 році Федір Андрійович вступив до передового загону Всеросійської земської ради на посаду фельдшера, де пропрацював до 1918 року, а після його розформування повернувся на попередню посаду.

У 1919 році Ф.А. Баштан мобілізований білими військами в Харківський Головний військовий шпиталь на посаду фельдшера, де залишився працювати після приходу Червоної Армії. У 1920 році вступив до лав Комуністичної партії й упродовж двох років працював політруком. Одночасно зі службою з 1920 по 1925 рік він навчався в Харківському медичному інституті. Після закінчення медінституту Ф.А. Баштан до 1929 р. працював асистентом кафедри гігієни в Харкові. У 1927 році проходив стажування на кафедрі гігієни Берлінського університету, де вивчав гігієнічне значення електропровідності об'єктів навколишнього середовища. Після цього він оприлюднює оригінальні статті: “Методика определения сапонинов в халве и других пищевых продуктах”, “Электропроводность как метод определения сорта муки”.

У 1929 році Федір Андрійович очолив кафедру гігієни Київського медінституту. У цей період диференціація гігієни, державний характер профілактичної медицини, розширення сфери її діяльності та у зв'язку з цим - нагальна потреба в розширенні підготовки санітарних лікарів та лікарів-епідеміологів стали передумовою для створення окремого факультету з підготовки лікарів-профілактиків. Так, за активної участі Ф.А. Баштана у 1930 р. в Київському медичному інституті одночасно з лікувально-профілактичним факультетом і факультетом охорони материнства й дитинства було створено санітарно-гігієнічний факультет.

У 30-ті роки в Україні склалася чітка система державного санітарного нагляду, що мала наукове підґрунтя й реальні права. У ній почали працювати випускники гігієнічних факультетів медичних вузів.

Перше десятиліття функціонування санітарно-гігієнічного факультету Київського медичного інституту було роками становлення профільних кафедр. Із метою підготовки кваліфікованих кадрів санітарно-епідеміологічної служби розробляли перші програми й навчальні плани, створювали й обладнували кабінети та лабораторії, формували педагогічні колективи. До викладання на факультеті широко залучали практичних санітарних лікарів. Оскільки в довоєнні роки в програмі значну питому вагу займали основи санітарної техніки, будівельної справи та технічних аспектів охорони праці, то читали лекції і проводити практичні заняття запрошували інженерів. Обов'язковим елементом навчального процесу стали практичні заняття з використанням об'єктивних методів інструментально-лабораторних досліджень об'єктів навколишнього середовища. Водночас розробляли й здійснювали форми взаємозв'язку профільних кафедр із СЕС як навчальною базою факультету.

Під керівництвом професора Баштана Ф.А. на кафедрі організували доцентські курси, які включали курс санітарної гідротехніки, курс із геології, гідрології і гідрометеорології, курс основ теплопостачання, опалення та вентиляції житлових будинків і громадських споруд, основи будівельної техніки і креслення, курс житлово-комунальної гігієни. Професор Ф.А. Баштан у 1931 р. вперше в Київському медичному інституті прочитав самостійний курс комунальної гігієни для тих студентів лікувально-профілактичного факультету, які в останній рік навчання спеціалізувалися із санітарно-гігієнічного фаху (так званий санітарний ухил).

Серед студентів-старшокурсників були такі відомі в майбутньому вчені-гігієністи, як Г.Ш. Шахбазян, Р.Д. Габович та ін. Саме першим самостійним курсом, який прочитав професор Ф.А. Баштан, започатковано кафедру комунальної гігієни та екології людини Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця [3].

З 1933 по 1941 рік Федір Андрійович працював завідувачим відділом гігієни ґрунтів Всесоюзного науково-дослідного інституту комунальної гігієни в Москві. Він займався гігієнічною оцінкою твердих і рідких відходів, ґрунту. Приймав активну участь в обґрунтуванні гігієнічних вимог до приміщення Верховної Ради. У цей період виходять з друку понад 25 його публікацій.

З 1941 по 1946 рік завідував кафедрою гігієни в Сталінабаді (Душанбе), де продовжував займатися

питаннями комунальної гігієни, а з 1946 р. очолив кафедру гігієни Чернівецького медінституту.

У Чернівцях Ф.А. Баштан започаткував дослідження чистоти та складу атмосферного повітря, питної води, ґрунтів. Свій винахід – прилад для визначення миш'яку (арсену) в об'єктах зовнішнього середовища, він впровадив у практику санітарної служби.

Федір Андрійович активно включився в наукову розробку крайової патології – ендемічного зобу на Буковині. Наукові праці Ф.А. Баштана і співробітників кафедри гігієни з вивчення ендемічного зобу були використані для обґрунтування профілактики зобу в ендемічних районах Чернівецької області. Так, вже у 1946 році він направив у Чернівецький Облплан доповідь “Об изыскании гидроминеральных источников в Черновицкой области”, яка дала поштовх до поглиблення наукових досліджень оздоровчих ресурсів Буковини.

Під керівництвом проф. Баштана Ф.А. проводились експедиції в райони ураження ендемічним зобом з метою вивчення санітарних умов проживання населення, харчування та водопостачання.

У 1954 році Федір Андрійович захищає докторську дисертацію “Роль гігієнічних факторів в етіології ендемічного зобу на Буковині” та стає професором.

У 1954 р. проф. Баштан Ф.А. був нагороджений, єдиний з працівників нашого ВНЗ, найвищою тогочасною нагородою – орденом В.І. Леніна, пізніше медаллю “За доблесну працю в Великій Вітчизняній війні 1941-45 рр.”

Ф.А. Баштан проводив велику полемічну наукову роботу зі спростування теорії професора О.Лепешинської про доклітинну білкову речовину, яку в Чернівцях азартно підтримував і розвивав професор Каліна Г.П., тодішній завідувач кафедри мікробіології. У 1955 році Федір Андрійович доповідає на засіданнях Вченої Ради свої рукописи: “О фильтрующихся формах микробов и ошибках авторов”, “К вопросу о методическом направлении при изучении изменчивости микробов” та інші.

Всього ним опубліковано понад 80 друкованих наукових праць. Він брав активну участь у роботі з іздів гігієністів та санітарних лікарів України, був визнаним гігієністом-науковцем не тільки в Україні, а й за її межами. Як голова обласного осередку наукового товариства гігієністів Федір Андрійович надавав консультативну допомогу санепідстанціям та обласному відділу охорони здоров'я.

Професор Ф.А. Баштан підготував цілу когорту вчених-гігієністів, які працювали викладачами та завідувачами кафедри гігієни Чернівецького державного медичного інституту [2].

Разом з проф. Баштаном Ф.А. працювала асистент Орхівська Ганна Ісаївна, його колишня аспірантка з Київського медінституту. Вона перша приїхала в Чернівці і за наказом Міністерства охорони здоров'я УРСР виконувала обов'язки завідувача кафедри до 1946 р., тобто до приїзду професора Баштана Ф.А. Після цього працювала асистентом кафедри до 1951 р., займаючись в основному методичною та організаційною роботою.

З 1945 р. асистентом кафедри працювала Пальчиковська Лариса Яківна - випускниця санітарно-гігієнічного факультету Дніпропетровського медичного інституту.

З 1946 р. асистентом кафедри працював Головін Дмитро Іванович, який під керівництвом професора Ф.А.Баштана виконав кандидатську дисертацію на тему: "Роль жилищно-бытовых условий в этиологии зоба Северной Буковины". У 1960 році він очолює кафедру гігієни.

У 1952 році в аспірантуру до професора Баштана Ф.А. була зарахована випускниця Чернівецького медінституту Москалюк Лідія Іванівна, яка вже з 1953 р. працювала на 0,5 ставки асистентом кафедри і активно включилася до розробки наукової проблеми Буковини – профілактики ендемічного зобу. Москалюк Л.І. успішно проводила наукові дослідження з вивчення гігієнічного значення вмісту мікроелементів у ґрунтах, воді та харчових продуктах, брала активну участь у пропаганді гігієнічних знань серед населення області. Під керівництвом професора Баштана Ф.А. вона виконала та захистила кандидатську дисертацію на тему: "Реакция почв и эндемия зоба в Черновицкой области". У 1978 році Лідія Іванівна буде призначена завідувачем кафедри.

Здібним учнем професора Баштана Ф.А. був випускник Чернівецького медінституту Войцеховський Олександрович, який виконав під його керівництвом кандидатську дисертацію на тему: „Гігієнічне значення іонізації повітря”. З 1968 року упродовж 10 років він очолював кафедру.

Професор Баштан був скромною, спокійною, ерудованою людиною. Він любив студентів, щедро ділився своїми знаннями з колективом кафедри та практичними лікарями.

Останні роки свого життя Федір Андрійович часто хворів і в 1960 р. вийшов на пенсію, переїхав до Москви, де жив з сім'єю дочки до останніх своїх днів і помер у 1966 році [4].

Такі основні етапи багатогранного життя Ф.А.Баштана – професора, науковця, керівника і просто чудової людини.

**Література.** 1. *Буковинська державна медична академія. Сторінки історії. Біографічний довідник завідувачів кафедр та професорів Буковинської державної медичної академії (1944-1988рр.)* / [Наук.редкол.: Пішак В.П. та ін.]. – Чернівці, 1999. - 225 с. 2. *Історія становлення та розвитку кафедри гігієни та екології БДМА/Л.І.Власик, Н.М.Фунддор, О.М.Жуковський [та ін.]* // Буковинський медичний вісник. – 2003. – Т.7, №3. – С.187-192. 3. *Комуніальна гігієна / С.Г.Гончарук, В.Г.Бардов, С.І.Гаркавий [та ін.]* ред. С.Г.Гончарук. – К.: Здоров'я, 2003. - 728 с. 4. *Національний медичний університет ім. О.О.Богомольця. Кафедра пропедевтики та екології. Історія кафедри* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.nmu.edu.ua/kaf.55.php](http://www.nmu.edu.ua/kaf.55.php)

#### **ФЕДОР АНДРЕЕВИЧ БАШТАН – ОСНОВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ ГИГИЕНЫ И ЭКОЛОГИИ БГМУ**

*В. П. Пишак, О. М. Жуковский, Л. И. Власик*

**Резюме.** В статье приведены основные этапы многогранной жизни и деятельности Ф.А.Баштана - известного в Украине и за ее пределами врача-гигиениста, доктора медицинских наук, профессора, ученого, организатора научной школы по проблемам коммунальной гигиены, первого заведующего кафедры гигиены и экологии БГМУ.

**Ключевые слова:** Федор Андреевич Баштан, кафедра гигиены и экологии,

#### **FEDIR ANDRIJOVYCH BASHTAN – FOUNDER OF HYGIENE AND ECOLOGY DEPARTMENT OF BUKOVINIAN STATE MEDICAL UNIVERSITY**

*V. P. Pishak, L. I. Zhukovsky, O. M. Vlasyk*

**Abstract.** Main steps of life of Bashtan F.A as famous in Ukraine and abroad doctor-hygienist, Doctor of Medicine, professor, scientist, organizer of scientific school for problems of municipal hygiene, the first head of Hygiene and Ecology Department of Bukovinian State Medical University are given in the article.

**Key words:** Fedir Andriyovych Bashtan, Hygiene and Ecology Department, Bukovinian State Medical University.

**Bukovinian State Medical University (Chernivsti)**

*Clin. and experim. pathol. - 2009. - Vol.8, №1. - P.119-121.*

*Надійшла до редакції 26.02.2009*